

европейських стандартів : Закон України від 8 квітня 2014 р. № 1186-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 23. – Ст. 869.

4. Гусева С.И. Пенитенциарная система Финляндии / С.И. Гусева // Человек: преступление и наказание. – 2009. – № 1. – С. 181–185.

5. Finland // World Prison Brief data [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.prisonstudies.org/country/finland>.

6. Коски М. Организация тюрем в Финляндии после реформы 2006 г. / М. Коски, О.В. Дружининская // Вестник института: преступление, наказание, исправление. – 2015. – № 3 (31). – С. 90–96.

7. The Constitution of Finland 11 June 1999 (731/1999, amendments up to 1112/2011 included). – 25 p. [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>.

8. Prison policy, prison regime and prisoners' rights in Finland [written by specialists of the Criminal Sanctions Agency, Helsinki (ed. Virva Ojanpera-Kataja)] // Prison policy and prisoners' rights: the protection of prisoners' fundamental rights in international and domestic law. – 2008. – Volume 42 of the Publications of the International Penal and Penitentiary Foundation. – P. 317–338.

9. Lappi-Seppälä T. Sentencing and Punishment in Finland: The Decline of the Repressive Ideal / T. Lappi-Seppälä // Sentencing and Sanctions in Western Countries [ed. by Michael

Tonry, Richard S. Frase]. – New York : Oxford University Press, 2001. – P. 92–150.

10. Imprisonment Act (767/2005). – 59 p. [Electronic resource]. – Access mode : http://www.vankeinhoito.fi/material/attachments/rise/saannokset-osanliitteet/61On6IKW7/Vankeuslaki - Imprisonment_Act.pdf.

11. Fine // Criminal Sanctions Agency [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.rikosseuraamus.fi/en/index/sentences/fine.html>.

12. Accommodation // Criminal Sanctions Agency [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.rikosseuraamus.fi/en/index/enforcement/basiccare/accommodation.html>.

13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених : Закон України від 7 вересня 2016 р. № 1492-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 43. – Ст. 736.

14. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21.

15. Пузирьов М.С. Криміналістична характеристика злочинів, що вчиняються в установах виконання покарань / М.С. Пузирьов, В.Л. Віговський // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. – 2015. – Вип 14. – Т. 2. – С. 124–127.

УДК 343.214

ЗМІСТ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Сохікян А.С., здобувач

кафедри кримінального права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню змісту кримінального закону. Розглянуто проблемні питання співвідношення таких діалектичних категорій, як форма і зміст; сутність та явище. Визначено зміст кримінального закону. Зазначено, яку роль відіграють інтерпретаційні акти в системі кримінального права.

Ключові слова: форма, зміст, сутність, явище, кримінально-правова норма, кримінально-правовий припис.

Статья посвящена исследованию содержания уголовного закона. Рассмотрены проблемные вопросы соотношения таких диалектических категорий, как форма и содержание, сущность и явление. Определено содержание уголовного закона. Очерчена роль интерпретационных актов в системе уголовного права.

Ключевые слова: форма, содержание, сущность, явление, уголовно-правовая норма, уголовно-правовое предписание.

Sokhikian A.S. THE SUBSTANCE OF CRIMINAL LAW

The article is devoted to research of substance of criminal law. The problem issues are addressed such as the correlation of dialectic categories. There are the form and the substance, the nature and the phenomenon. This article is contained the definition of the substance of criminal law. There is a contribution of interpretative acts in the system of criminal law.

Key words: form, substance, nature, phenomenon, criminal rule of law, criminal law provision.

Постановка проблеми. Сучасне кримінальне право, як і будь-яке явище в правовій дійсності, оперує філософськими категоріями. Проте нез'ясованість сутності філософських категорій у кримінальному праві призводить до певної кількості логічних помилок. Так, відсутність визначення поняття змісту та форми в кримінальному праві, призводить до неможливості визначення обсягу кримінально-правової норми. Тобто неможливості визначення, які суспільні відносини мають регулюватися тільки кримінально-правовими засобами.

З урахуванням вищевикладеного, актуальність полягає у необхідності дослідження змісту кримінального закону з метою визначення перспектив його впливу на ряд суміжних питань.

Мета статті – дослідити форму та зміст кримінального закону, надати визначення змісту кримінального закону задля подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Поняття змісту та форми є парними діалектичними категоріями, котрі потрібно спочатку розглянути в загальнофілософській площині. Як ми вже зазначили, зміст та форма відносяться до діалек-

тики. Етимологія слова «діалектика» (др. грецька. Διάλεκτική – мистецтво сперечатися) бере свій початок із «Діалогу» Платона, в якому двоє або більше учасників діалогу могли дотримуватися різних думок, але прагнули знайти істину шляхом обміну своїми думками. Починаючи з Гегеля, діалектика протиставляється метафізиці як способу мислення, який розглядає речі і явища як незмінні і незалежні одне від одного [1].

Історія філософії дає нам досить багато різноманітних визначень діалектики за різних часів. Так, під діалектикою розуміли:

- вчення про вічне становлення і мінливість буття (Геракліт) [2];

- мистецтво діалогу, що розуміється як осягнення істини шляхом постановки питань і методичних відповідей на них (Сократ) [3, с. 241–254];

- метод розчленування і зв'язування понять із метою осягнення надчуттєвої (ідеальної) сутності речей (Платон) [2];

- науку, що стосується загальних положень наукового дослідження (Аристотель) [4, с. 23–45];

- вчення про суміщення протилежностей (М. Кузанський, Дж. Бруно) [2];

- спосіб руйнування ілюзій людського розуму, який, прагнучи до цілісного і абсолютного знання, неминуче заплутується в суперечностях (Кант) [5, с. 74–76];

- загальний метод пізнання суперечностей як внутрішніх рушійних сил розвитку буття, духу і історії (Г. Гегель) [6, с. 123];

- вчення і метод, що приймаються за основу пізнання дійсності і її революційного перетворення (марксизм-ленінізм) [7; 8].

У контексті нашої роботи зупинимо увагу на діалектиці Г. Гегеля, оскільки саме він дав найбільш повне визначення вчення про діалектичний розвиток як якісну зміну, рух форм від нижчих до вищих, перехід старого в нове, перетворення кожного явища на свою протилежність, взаємозв'язок між усіма процесами всесвіту, створив унікальну систему категорій діалектики. Визначення категорій діалектики вражають своєю точністю, лаконічністю і глибиною. Він дає такі визначення, якими ми можемо скористатися і сьогодні: «результат є зняте протиріччя», «якість є безумовне суще», «міра – це якісна кількість або кількісна якість», «дійсність – єдність сутності та існування», «випадковість – те, що не має причини в самому собі, а має в чомусь іншому» тощо [9, с. 228, 315–322, 257–258, 269, 422].

Категорії діалектики є підсумком пізнання, узагальнення досвіду пізнання і практики всієї історії людства. Це вузлові пункти пізнання, «сходінки» проникнення мислення в сутність речей. Загалом, погоджуючись із висловом В. Нерсесянца, категоріальний апарат можна порівняти з парасолькою: чим ширше він розкривається, тим більшу площу накриває, в нашому розумінні площа – предмет дослідження [10, с. 3–44; 11].

Серед значної кількості діалектичних пар зупинимо увагу на таких, як сутність та явище, форма і зміст. Сутність та явище – це діалектичні категорії, здатні відобразити найбільш загальні форми світу. Під сутністю варто розуміти внутрішній зміст предмета, що виражається в єдності всіх різноманітних і супере-

чливих форм його буття; явище – те або інше виявлення (вираз) предмета, зовнішні форми його існування [12, с. 212].

Зважаючи на надані визначення, варто дійти висновку, що діалектичні пари – сутність і явище, форма і зміст – перебувають в єдності та співвідносяться між собою як загальне і часткове. А, отже, розглядаючи одну діалектичну пару, не можна відкидати іншу. Таким чином, розглядаючи діалектичну пару «форма і зміст», варто розрізняти два її аспекти. Так, форму і зміст можна визначати щодо **поняття** та щодо **явища**. У першому випадку під **змістом** розуміють сукупність різних елементів і їх взаємодію, що визначають основний тип, характер того чи іншого предмета, явища, процесу. **Форма** – принцип упорядкованості, спосіб існування того чи іншого змісту. Вони висловлюють різні, але мають пов'язані аспекти одного і того самого предмета: зміст має бути оформленим, а форма – змістовною. Єдність форми і змісту проявляється в тому, що форма має відповідати змісту. Основою взаємозв'язку змісту і форми є положення про визначальну роль змісту. Саме він є провідною, вирішальною стороною в єдності форми й змісту [8, с. 108–109]. Зміст є визначальною стороною будь-якого явища чи предмета [13, с. 158–164].

У другому випадку під змістом мається на увазі те, що складає **сутність** об'єкта дослідження, єдність його всіх складових частин, якостей, внутрішніх процесів, суперечностей та тенденцій тощо. Форма – принцип упорядкованості структурних елементів, який не змінює зміст об'єкта. Форма та зміст єдині. Єдність проявляється в тому, що не існує форми без змісту і навпаки. Важливою ознакою є те, що форма, динамічно видозмінюючись, не може змінювати зміст.

Кримінальний закон, як і будь-яке явище правової дійсності, також має свої форму та зміст. Зміст закону полягає головним чином в тому:

- якою мірою державна воля відповідає волі народу, тобто більшості населення країни;

- наскільки обґрунтовано взято під охорону кримінального закону суспільні відносини як найбільш важливі, цінні і виділені з усіх правопорушень й аморальних проступків злочину як суспільно небезпечні діяння;

- як фактично, а не декларативно, злочини диференційовані за ступенем суспільної небезпечності, відображені в санкціях статей Особливої частини КК [14, с. 100–102].

Форма закону – це вираз його змісту в описі кримінально-правових норм у КК, в статтях Особливої частини. Такий опис може бути, зокрема, точним або казуїстичним. Ступінь точності опису в кримінальному законі його змісту свідомо визначає, як застосовується цей закон у слідчій та судовій практиці, а також точність кваліфікації злочинів. Друга складова частини виражається в фактичній застосовності і вживаності кримінального закону на практиці, тобто якою мірою його зміст і форма забезпечують точну кваліфікацію злочинів [15, с. 26].

На наш погляд, підхід до розв'язання цієї проблеми має ґрунтуватися на розрізненні понять «нормативний припис», який становить зміст закону, і «норма права», яка є змістом права. Змістом кримінально-право-

вої норми є визначення діянь, які містять ознаки складу злочину (а в окремих випадках – також деяких інших юридичних фактів) та наслідки кримінально-правового характеру. Постає питання щодо визначення обсягу кримінального права. Так, аналізуючи зміст норм кримінального права, можна дійти висновку, що вони містяться не тільки в КК України, а й в інших нормативно-правових актах.

Зазначимо, що норма має бути саме кримінально-правовою. Інтерпретаційні акти, в яких надається тлумачення кримінально-правових норм, лише забезпечують з'ясування змісту кримінально-правових норм. Водночас інтерпретаційні акти мають суттєве значення для з'ясування змісту кримінально-правових норм, встановлених у відповідних джерелах, виявлення обсягу і змісту кримінально-правового регулювання, правильного застосування кримінального законодавства. Тому урахування вказаних тлумачень і роз'яснень, а подеколи, наприклад під час кваліфікації злочинів, посилення на них є важливою гарантією здійснення принципу законності у кримінальному судочинстві. При цьому рішення Конституційного Суду України щодо тлумачення законів про кримінальну відповідальність є їх офіційним тлумаченням, що здійснюється на підставі Конституції України. Ці рішення завжди невідривно пов'язані з конкретним законом і його нормами, уточнюють чи деталізують їх зміст, і тому використання цих рішень (і посилання на них) має бути обов'язковим під час застосування відповідного закону про кримінальну відповідальність як джерела кримінального права.

З наведених підстав не можна відносити до джерел кримінального права також акти застосування кримінально-правових норм (правозастосовні акти). Сутність цих актів полягає в реалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних життєвих ситуацій. Вони мають персоніфікований і специфічний процедурно-процесуальний характер, юридичне значення для відповідних суб'єктів і приймаються на підставі правових норм. Самі по собі правозастосовні акти з кримінального права, зокрема судові рішення не містять кримінально-правових норм як таких. З огляду на це не можна визнавати джерелами кримінального права правові позиції (практику) Європейського суду з прав людини, викладені у його рішеннях, а також рішення Верховного Суду України, прийняті з підстав, передбачених ст. 445 КПК України [16, с. 47–48].

Як ми вже зазначали, змістом кримінального закону є відповідний кримінально-правовий нормативний припис. Нормативні приписи, які становлять зміст різних законів, стосуються різних сфер суспільного життя. Кримінальний закон України призначений для визначення діянь, які є злочинами та кримінально-правовими наслідками вчинення злочину. Такі кримінально-правові наслідки можуть полягати або в покладенні кримінальної відповідальності, або у звільненні від неї [17, с. 18–22].

Висновки. Таким чином, варто зробити висновок про те, що змістом кримінального закону є нормативно-правовий припис, який звернутий до органів державної влади і визначає повноваження держави визнати те

інше діяння злочином та притягнути особу до кримінальної відповідальності за його вчинення. Визначення ж кола норм, що їх порушують злочини, в тих випадках, коли таку норму не можна встановити зі змісту кримінального закону (як, наприклад, це можна зробити зі змісту бланкетної статті), має походити з так званої концепції абсолютних прав. Відповідно до неї, наявність права в одній стороні (наприклад, права на життя у людини, права на мирне існування у суспільства, права на мирне існування у світового співтовариства тощо) одночасно свідчить про заборону всім іншим, відповідно, убивати, вчиняти хуліганство, закликати до агресивної війни тощо. Вчиняючи подібні злочини, особа порушує саме цю заборону, а не приписи, які є змістом кримінального закону [18, с. 24].

Викладене дає нам змогу дійти висновку, що змістом кримінального закону є відповідний кримінально-правовий нормативний припис, в той час як зміст кримінального права складає, відповідно, кримінально-правова норма. Таке розуміння змісту кримінального закону може бути використано як інструмент для подальшого дослідження низки суміжних питань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дialeктика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.webcitation.org/mainframe.php>.
2. Современная энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/16402>.
3. Прохоров А.М. Сократ // Большая советская энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – 640 с.
4. Джохадзе Д. В. Античный диалог и диалектика / Д. В. Джохадзе. // Философия и общество. – 2012. – С. 23–45.
5. Ильенков Э.В. Диалектическая логика. Очерки истории и теории. / Э.В. Ильенков. – М.: Политиздат, 1984. – 320 с.
6. Семашко Л.М. Диалектика Платона и её интерпретация Гегелем / Л.М. Семашко // Философские науки. – 1971. – № 4. – 1324 с.
7. Розенталь М.М. Материалистическая диалектика. Популярный очерк основных законов материалистической диалектики / М.М. Розенталь. – М.: Политиздат, 1937. – 122 с.
8. Фролов И.Т. Введение в философию / И.Т. Фролов, Э.А. Араб-Оглы. – М.: Политиздат, 1990. – 639 с.
9. Гегель Г.В. // Энциклопедия философских наук. – М.: Мысль, 1974. – С. 452.
10. Нерсесянц В.С. Философия права Гегеля: история и современность / В.С. Нерсесянц // Философия права. – М.: Юридическая литература, 1979. – 112 с.
11. Кірюхін Д.І. Вступ до філософії релігії Гегеля / Д.І. Кірюхін. – К.: ПАРАПАН, 2009. – 204 с.
12. Суворов Л.Н. Философия Гегеля и современность / Л.Н. Суворов. – М.: Мысль, 1973. – 431 с.
13. Философский энциклопедический словарь / Л.Ф. Ильичев, С.М. Ковале, В.Г. Панов, П.Н. Федосеев. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – 621 с.
14. Босхолов С.С. Основы уголовной политики: конституционный, криминологический, уголовно-правовой и информационный аспекты / С.С. Босхолов. – М.: ЮрИнфор, 1999. – 301 с.
15. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика / Л.Д. Гаухман. – М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2003. – 448 с.
16. Панов М.І. Вступ до навчального курсу «Кримінальне право України»: лекція / М.І. Панов. – К.: Ін Юре, 2015. – 104 с.
17. Наден О.В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів / О.В. Наден. – Х.: Право, 2003. – 224 с.
18. Пономаренко Ю.А. Чинність і дія кримінального закону в часі: [Монографія] / Ю.А. Пономаренко. – К.: Атіка, 2005. – 288 с.